

Antwerpse burgemeesters

Er zijn boeken die als vanzelf hun auteur lijken te vinden. Daar is “De Antwerpse Burgemeesters van 1831 tot 2000” er een van. Het is trouwens zeer de moeite waard.

Lode Hancké is historicus. Hij was journalist, ging in de politiek als socialist, was twaalf jaar schepen te Berchem, werd evenlang gemeenteraadslid te Antwerpen waar hij voorzitter voor de SP-fractie was, en werd ook SP-volksvertegenwoordiger in het Vlaams Parlement. En men ontmoet hem nog steeds in al wat ter linkerzijde of langs humanistisch-democratische kant in het Antwerpse beweegt.

Hij heeft iets met burgemeesters. Zijn boek over Jan Van Rijswijck. Zijn studie over Camille Huysmans. Dat hij dit boek schreef zal dus niemand verwonderen. In dit boek pakt hij ze allemaal aan, vanaf de Belgische Revolutie (1830) tot vandaag. Van Legrelle tot Detiège (Leona). Daar waren mensen van formaat bij. Hancké schrijft daar goed over. We bedoelen Frans Van Cauwelaert, Camille Huysmans, Lode Craeybeckx. Niemand zal hem daar in tegenspreken. Hij rekent er ook Bob Cools bij. En daar kan enige controverse rond ontstaan. Maar misschien – en niet eens zo onwaarschijnlijk – zullen volgende generaties met grotere mildheid en meer respect over ‘den Bob’ oordelen dan de huidige. Binnen en buiten de SP.a ...

Hancké zou geen historicus zijn – in zijn levensloop trouwens met Marx in aanraking gekomen – zo hij niet meteen zorgde voor een stevig stuk doorlopende politieke, economische en sociale geschiedenis van de moeilijke Stad aan de Stroom. De lezer heeft er daarom alle belang bij, het boek als één doorlopend stuk studielectuur te verwerken en er niet zomaar hier en daar een burgemeester uit te pikken waarvan de naam herinneringen of nieuwsgierigheid oproept.

Niettemin zal heel wat belangstelling gaan naar Huysmans en Craeybeckx. Op wat Antwerpen vandaag is, hebben zij hun stempel geslagen. Al beantwoordt wat er van hun werk geworden is zeker niet aan wat zij ervan verwachtten. Huysmans en het Antwerpse Openbare Onderwijs. Je was te Antwerpen als knaap of meisje trots op je school, lang nadien zelfs. “Ik was er ene van ‘t school aan de ... Ik heb nog les gekregen van ... Ik heb nog in de klas gezeten met ...” Daar de rol van ‘Kamiel’ of zijn legendarische schepen Willem Eekelers in ontkennen, zou onterecht zijn.

En de Antwerpse joden, snel in aantal groeiend in de jaren dertig, uit Duitsland en de rest van Oost-Europa. Geen verklaring bij nodig, wel? Het aanleggen van de Mont St Louis te Antwerpen, volgepropt met uit Duitsland gevluchte joden. En die in geen enkele haven mocht aanleggen. Niet in Amerika, niet in Europa. Maar wel te Antwerpen ... In de jaren tachtig werd in de DDR een boekenreeks uitgegeven over Duitse, ook joodse, vluchtelingen en de landen waarin ze terecht kwamen. België werd vergeten, de odyssee van de Mont St Louis scheen ergens in neverneverland te zijn geëindigd. Niemand in Berlijn-DDR bleek weet te hebben van het bestaan van Antwerpen. Ik heb toen een lid van het Politbüro der SED ongezoeten mijn mening verteld. Er zou wat aan gedaan worden. Ook een boek over België. De collaps en de Leipziger Maandagbetogingen waren ons voor ... De vele Spaanse vluchtelingen.

Enzovoorts. De Lode. Tienjarenplan voor de Haven, met ergens de wet-Major als sociaal sluitstuk. Een Antwerpse Universiteit. Middelheim. En zoveel meer.

Hancké bezorgt ons geen chronique scandaleuse van ‘t Statois. Goed zo. Ik verwacht dat een ander daar wel eens mee zal uitpakken. Ach, het moet al over Pausen en Presidenten gaan, wil je er wat aan hebben. Maar de Lode (ik bedoel Craeybeckx) had inderdaad een passionele verhouding met ‘the bottle’. En hij heeft het eens zeer bont gemaakt bij de Joodse Gemeenschap, niet zonder enige causale vervlechting met voorgaand statement. Het werd een gang naar Canossa voor hem. Daar wou historicus Hancké niet om heen.

Laat dat geen reden zijn om de hoofdstukken over Van Rijswijck, De Wael, Frans Van Cauwelaert, (vooral die), Frans Detiège, Bob Cools en Detiège (hij en dan zij) verstrooid over te slaan. Of de eerste burgemeesters, die het begin van de Belgische Onafhankelijkheid hielpen vorm geven. En waarin het weldenkende, bankrekening hebbende Antwerpen met enige hardnekkigheid de Orangistische, pro-Nederlandse toer bleef opgaan. En français, bien sûr. Gold destijds trouwens ook als de betere omgangstaal in La Haye. Een lichtelijk antibelgicistische mentaliteit die doorwerkte toen het militaire België de Metropool uitkoos als het Belgische Bolwerk, la forteresse nationale. Vandaar Brialmont en al die forten. Die nu kameruimte leveren voor cultuur en in de weg liggen van tarmacs. Daar is destijds een stukje Antwerps flamingantisme uit geboren geworden. Flamingantisme is in Antwerpen later ter wereld geko-

men dan elders in Vlaanderen. Dat gaat ook op voor de socialistische arbeidersbeweging. Enzo-voorts alweer. Samen met de Antwerpse hebberigheid om, zodra zij er zich mee bemoeien, meteen het baas- en zeggenschap op te eisen. Antwerps, jawel ...

En vooral, beschouw dit goede, vlot geschreven, toch de historische uitspitterij niet schuwende boek als een doorlopend essay. En niet als naslaghoofdstukken over namen van mannen – sinds kort ook vrouwen – die terug te vinden zijn op Antwerpse straatnaamborden. Het is beduidend meer dan dat. Bijvoorbeeld om over Antwerpen te kunnen meepraten, eventueel ook aan de tapkast, maar ook dan op heel wat hoger niveau.

Jan Debrouwere

Lode Hancké: *Antwerpse burgemeesters van 1831 tot 2000, van Le Grelle tot Detiège*, Uitgeverij C. de Vries-Brouwers, Antwerpen-Rotterdam, 299 p.

Is er nog wel plaats voor een nieuw socialisme?

'De Derde Weg is een façade waarachter het kapitalisme zijn brute en vernietigende gang kan gaan.' De geroemde 'Derde Weg' van mensen zoals Clinton en Blair is niets anders dan een verkapte vorm van neoliberalisme – met privatiseringen, globalisering en vrije markt als voornaamste elementen. Het is dus geen nieuwe vorm van socialisme, en alleen – zo argumenteert Alex Callinicos – de antiglobaliseringsbeweging biedt een mogelijk alternatief voor de uitwassen van het globale kapitalisme.

Zonder veel overdrijving kan gesteld worden dat het laatste decennium op politiek vlak het meest bewogen van de voorbije eeuw is geweest. Traditionele linkse en rechtse ideologieën faalden en één van de twee gedoodverfde supermachten legde het loodje. Kabaal genoeg dus op wereldschaal. Tegelijk ontstond in het Westen een ideologische beweging die een synthese diende te brengen van de goede elementen van beide voormalige uitersten van het politieke spectrum.

Deze *Derde Weg* wilde de linkse stellingen versterken en tegelijk de sociaal-democratische traditie herontdekken. De politici die er achter stonden waren daarenboven opvallende mediafiguren – veel meer dan grote denkers –: Bill Clinton, Tony

Blair (met zijn *New Labour*) en Gerhard Schröder (met de *Neue Mitte*).

Ze wilden uit de politieke verstarring ontsnappen die was ontstaan na het failliet van de klassieke grote ideologieën en een leefbaarder toekomst scheppen. Daarbij namen ze afstand van het gedachtegoed van de oude sociaal-democraten – die teveel in de macht van de staat geloofden – maar ook van de neoliberalen – die teveel steunden op de zelfregulerende markt. Een nieuw tijdperk, zonder beide uitersten, zou aanbreken.

Tot daar het goede maar voorbarige nieuws. Tien jaar later zijn nogal wat politieke commentatoren maar ook de hele antiglobaliseringsbeweging het er over eens dat deze Derde Weg veel meer een alibi voor een extreem liberaal beleid is. Dat valt nog het sterkst op in het door *New Labour* geteisterde Engeland, maar ook George Bush is er bij uitstek de exponent van. Dat, tenminste, is de stelling van de Britse marxistische politicoloog Alex Callinicos.

Openbare taken

Callinicos ziet in de ontwikkeling van de Derde Weg duidelijk géén breuk met de economische en sociale politiek van het verleden, ook al deed *New Labour* onder leiding van Tony Blair zijn best de beweging wég te sturen van zowel het conservatieve beleid van Thatcher en Major en van het traditionele beeld dat Labour had. Er is echter weinig ten goede veranderd sinds de jaren zeventig toen de zo geroemde sociaal-democratische welvaartsstaat scheuren begon te vertonen. Daarna werd het nog alleen maar erger, toen tijdens de jaren tachtig onder Ronald Reagan en Margaret Thatcher een krachtige neoliberale trend in de Angelsaksische wereld – en daarbuiten – het licht zag.

Ondanks het linkse discours van Clinton en Blair is deze trend niet verdwenen, stelt Callinicos. Links voert immers geen gevecht meer met de markteconomie, maar leeft ermee samen in een comfortabele symbiose. 'De Derde Weg,' zo schrijft Callinicos, 'is slechts een ideologische façade waarachter het kapitalisme zijn brute en vernietigende gang kan gaan. Om de ware problemen van de wereld aan te pakken zoals ze zich heden voordoen, moet een pad genomen worden dat, door velen opgegeven, verwaarloosd is geworden.'

Het dogma van *New Labour* is immers dat private ondernemingen eindeloos weelde dienen te kunnen vergaren en dat dit kapitaal noodzakelijk

is voor sociale investeringen – al komt er van die laatste weinig terecht. Zo werd in Engeland – waar Callinicos zijn verhaal op toespits – de macht van de vakbonden danig aan banden gelegd, zeker na de bittere mijnstakingen van 1984-5. De politiek van New Labour is niet gericht op de sociale vraagstukken noch op het welzijn van de burgers, maar op het ongehinderd toepassen van neoliberale principes waarbij bedrijven en andere economische machthebbers geen strobreed in de weg gelegd wordt. Dat werd recent nog duidelijk toen bleek met welk gemak superrijke niet-residenten in het Verenigd Koninkrijk in staat zijn elke vorm van belastingen op wettelijke manier te ontwijken. Een fenomeen dat echter niet tot dit land alleen beperkt is.

Waar het nieuwe socialisme van Labour het duidelijkst faalt is hij de geprivatiseerde ex-overheidsbedrijven zoals de spoorwegen, National Health Service, metro, post. Stuk voor stuk ontspreken deze in scenario's van corruptie, incompetentie, verwaarlozing van diensten en onkunde om de hen toevertrouwde openbare taken te volbrengen. Het rapport van New Labour is dan ook uiterst negatief. Ondertussen blijven de politieke leiders van New Labour (en in het Witte Huis) onverdroten de stelling voeren dat, zoals Callinicos het stelt, de macht van de wereldwijde economische actoren onoverkoombaar en onvermijdelijk is.

Geen sponsors

Eén van de voornaamste problemen van de globalisering van economische en financiële machten is de macht die de natiestaten verliezen ten voordele van de wereldwijde bedrijven. Er bestaan immers, stelt Callinicos, steeds minder democratisch verkozen en regelgevende systemen die de krachten van de economische globalisering in toom kunnen houden. Zeker de natiestaten niet, die in de voorbije decennia hun macht aangetast zagen door financiële speculanten en internationale bedrijven die vaak over meer middelen beschikten dan het BNP van een aantal van de kleinere natiestaten.

Weliswaar, zo argumenteert Callinicos, bestaat er een trend om de gevolgen van het globale neoliberalisme te dempen door het versterken van de macht van internationale instellingen – zoals het International Monetary Fund, de Wereldbank en de World Trade Organisation. Voor hen zijn alleen deze multinationale instellingen in staat het kapitalisme enigszins aan banden te leggen.

Maar doen ze dat ook? De voormalige Duitse minister van Financiën Oskar Lafontaine probeerde de Europese financiële markten onder contro-

le te krijgen door middel van democratisch verkozen Europese instellingen – maar hij kwam daarmee in aanvaring met de onafhankelijke (en niet-verkozen) machten van de Europese Centrale Bank (Lafontaine diende in maart 1999 ontslag te nemen).

Uit het voorbije decennium dienen we te leren, stelt Callinicos, dat internationale instellingen niet de sponsors zijn van een grotere democratische controle en dat zij veeleer mét de markten samenwerken dan ze te controleren. De Duitse socioloog Jürgen Habermas liet in deze context opmerken dat een verdere Europese integratie geen garantie biedt voor het ontstaan van een authentieke 'kosmopolitische democratie'. Callinicos zelf kan er dus niet onderuit dat de leidende internationale economische en financiële instellingen alleen in het belang van de leidende Westerse kapitalistische landen handelen.

Reddingen

Dat blijkt duidelijk uit de maatregelen die internationale instellingen aan 'falende' natiestaten opleggen wanneer hun nationale economie en hun financiële situatie dreigt te ontspreken. Denken we, recent, nog maar aan de situatie in Argentinië. Tegelijk is een trend zichtbaar die weliswaar armoede als fundamenteel gegeven probeert te verhelpen, maar die niets doet aan de ongelijkheid tussen grote groepen mensen, in de eerste plaats omdat de kloof tussen rijken en armen steeds groeit.

'Reddingen vanwege internationale organisaties,' schrijft Callinicos, 'hebben veelal als gevolg dat speculanten, die ondertussen begrepen hebben dat hun investeringen op de een of andere manier door dergelijke instellingen vergoed zullen worden, zich aan steeds meer risico's blootstellen door te investeren in hoog volatiele markten en in regio's die een snelle groei waarborgen. Op die manier plukken zij de vruchten van hun riskante speculaties, maar wanneer het misloopt zijn het de internationale organisaties die bijspringen. Het is als een casino waar de bank die gokkers schadeloos stelt die verkeerd gokten.'

Voor Callinicos is de conclusie onontkoombaar: 'de bewering vanwege de voorstanders van de Derde Weg dat zij nieuwe manieren hebben om kapitalisme te reguleren blijkt vals te zijn. Deze voorstanders hebben in werkelijkheid bepaalde aspecten van de neoliberale politiek van hun voorgangers geradicaliseerd.'

Het is dan ook ironisch dat de hervormers die vandaag de meest hardnekkige voorstanders zijn van de globalisering uit het linkse kamp komen,

en dat precies zij het zijn die breken met de linkse traditie van overheidscontrole op de markt. Ook zijn zij diegenen die de proposities van de antiglobalisten afwijzen.

Antiglobalisten

Deze antiglobalisten zijn voorlopig niet veel meer dan een losse verzameling van zeer uiteenlopende groepen, die echter een gemeenschappelijke vijand hebben. Zij zijn, schrijft Callinicos, niet tégen de groeiende interconnecties tussen mensen en organisaties wereldwijd, maar oordelen dat deze interconnecties niet (uitsluitend) economische en financiële doeleinden mogen dienen, en zeker niet uitsluitend ten dienste mogen staan van de rijke naties, de bedrijven en de rijke individuen. Zij willen een alternatief voor de wereldwijde dominantie van kapitalistische belangen, zonder de realiteit van een 'kleiner wordende wereld' uit het oog te verliezen. Wereldwijde communicatie, maar dan zonder de lokale tradities en waarden aan te tasten. De relatie tussen georganiseerde arbeid en andere sociale bewegingen wordt gaandeweg opnieuw gedefinieerd.

De klassieke noden en wensen van de traditionele arbeidersbewegingen en vakbonden maken gaandeweg plaats voor nieuwe sociale bewegingen die zich bekommeren om de wensen van vrouwen, raciale en etnische minderheden, homoseksuelen, maar ook om de bescherming van de natuur. Deze actievoerders ontdekken dat, ondanks hun onderlinge verschillen, zij een grotere gezamenlijke vijand hebben: het wereldwijde kapitalisme.

Ook arbeidersbewegingen ontdekken dat zij, over de grenzen heen, meer gezamenlijk te verdedigen hebben. Dit zien we bijvoorbeeld in de reacties van Noord-Amerikaanse vakbonden ter gelegenheid van internationale handelsovereenkomsten, specifiek met Mexico. Aanvankelijk reageerden deze vakbonden op de bedreiging vanuit het zuiden, waar goedkopere werkkrachten dreigden het werk in de VS en Canada over te nemen.

Gaandeweg begrepen deze vakbonden dat hier geen concurrenten aan het werk waren, maar mensen die méér nog dan zichzelf uitgebuit werden door een globaal kapitalisme waarvan ook de eigen mensen het slachtoffer waren. Activisten voor mensenrechten in de Derde Wereld en milieuoactivisten ontdekken in het beschermen van natuurlijke leefomstandigheden in arme landen gemeenschappelijke belangen. Op die manier werkt globalisering in het voordeel van de antiglobaliseringsbeweging.

Voor Callinicos is het duidelijk dat uit de antikapitalistische beweging nieuwe samenlevingsmodellen kunnen – en zullen – ontstaan. De Derde Weg sluit dergelijke alternatieven echter uit, omdat het zich als enige waarlijk alternatief voor het wereldwijde kapitalisme opwerpt, waarbij als laatste uitweg slechts een totalitair economisch systeem –genre Stalinisme – wordt overgelaten, dat alleszins geen voorstanders meer heeft.

Dit is een onterechte vooronderstelling, oordeelt Callinicos, omdat de antiglobalisten best hun eigen, zo mogelijk werkbare, samenlevingsmodellen kunnen ontwikkelen, die echter nog in de toekomst liggen, en die op deze manier een ander alternatief voor het huidige socialisme – of een nieuwe versie ervan – kunnen ontwikkelen. Precies de verscheidenheid aan bewegingen en ideologieën die deze beweging uitmaakt kan garant staan voor een aantal levensvatbare experimenten, een hoeveelheid alternatieve modellen.

Guido Eekhout

Alex Callinicos, *Against the Third Way*. Polity Press, Cambridge, 2001. Paperback, 152 pp., ISBN 0745626750.

Van Mattheus tot Copernicus

Twee handboeken van de Leuvense professoren Herman Deleecq en Wilfried Dewachter ondergingen recentelijk een face-lift en zijn daardoor weer wat leesbaarder geworden. Noch Dewachter, noch Deleecq hebben zich in hun leerboeken gewaagd aan een geheel nieuwe tekst of analyse. Ze volstonden met ruime aanvullingen op hun toch al tien jaar oude basisteksten. Dat heeft gezorgd voor meer bladzijden en meer gewicht. Dewachter volstond met 100 bladzijden extra en Deleecq deed er met 175 bladzijden een schepje bovenop. De studenten zullen daar blij mee zijn in een tijdperk met Bologna op komst. De originelen heb ik in nummers 1 en 2 van 1993 van dit tijdschrift al besproken en veel van mijn opmerkingen zijn ook nu nog geldig. Omdat aan die basistekst eigenlijk geen letter veranderd is, blijft uiteraard de vraag wat de auteurs dan als aanvullingen hebben geleverd. Daarover gaat deze bespreking.

Deleecq is met zijn aanvullingen duidelijk verder gegaan dan Dewachter. Deleecq heeft immers ook zijn nogal provincialistische visie op de Belgische welvaartsstaat en het "Mattheuseffect" bijge-

stuurd. Zonder zijn empirisme te verlaten heeft hij de recente theorievorming over de welvaartsstaat erbij weten te betrekken. De actieve welvaartsstaat krijgt aldus een plaats in dit handboek. Deleecq neemt ook duidelijk stelling door te pleiten voor het behoud van het "Rijnlandmodel", maar dan met enige aanpassingen. Allicht onder druk van de institutionele dynamiek van het Centrum voor Sociaal Beleid (Universiteit van Antwerpen) waarvan Deleecq ooit de oprichter was, is de visie op de welvaartsstaat sterk verbreed met allerhande actuele aspecten zoals migratiestromen en de lasten van de vergrijzing en de pensioenen. Men kan dus zeggen dat de inmiddels zelf met pensioen vertrokken hoogleraar zijn vak goed heeft bijgehouden. De liefde van Deleecq voor het katholieke gezinsmodel staat evenwel nog als een paal boven water. Echter, veel aspecten die te maken hebben met de nieuwe armoede zijn ook verwant met de structuurveranderingen in economie en maatschappij. De liberalisering van de markten, het oprukken van het marktdenken en het moneteriseren van alle sociale prestaties zijn dan ook aspecten waar Deleecq problemen mee heeft. De financiering van de welvaartsstaat zoals het wel of niet fiscaliseren van de financiering ervan, wordt niet ter discussie gesteld. Omdat dit een "Belgisch" handboek is, ligt de nadruk vrijwel uitsluitend op Belgische toestanden. Jammer, want elders zijn ook welvaartsstaten en op welke adelbrieven kunnen die rekenen?¹ Deleecq erkent dat we met deze welvaartsstaat op een keerpunt staan, omdat vooral de financiering ervan "onbetaalbaar" wordt. Voorts drukken de kosten sterk op de lonen. Dat wrekt zich op vele punten. Tenslotte worden de aanspraken op de welvaartsstaat steeds groter. Als bijproduct van de decommodificatie van de arbeidskracht is hij echter nog altijd een verlengstuk van regelingen ontworpen voor loontrekkers met een volledige loopbaan. Hij was immers niet bedoeld om de "armoede" te bestrijden, alleen om levensrisico's van vooral mannelijke kostwinnaars te verzekeren. Inmiddels is dit concept nogal verouderd en moeten we de welvaartsstaat van dat paradigma zien te bevrijden. De hamvraag is: hoe? Helaas, ook Deleecq kan ons geen alternatief aanbieden.

Bij Dewachter heeft de modernisering van zijn handboek vooral geleid tot actualisering met de nadruk op obligate aanvullingen. De regering-Verhofstadt kon wel worden meegenomen op een plaatje, maar in de tekst is alles analytisch bij het oude gebleven. Het gaat bij Dewachter om de politiek als een methode voor de besluitvorming,

niet om de machtsbalans tussen de sociale klassen tot uitdrukking te brengen. Bij Dewachter is de Belgische politiek nog verzuimd, tenminste hij denkt dat de politieke actoren zich nog volgens dat overlegmodel gedragen. Het befaamde model van Lijphart is dus niet aan revisie toe en de "pacificatiedemocratie" van Rooms-Rood zou dus door de neoliberale revolutie niet zijn weggeveegd. Over Paars-Groen wordt geen boekje open gedaan want die regering is niet meer dan "politics as usual". Bij Dewachter mag je dus geen trendbreuken verwachten. Dit boek komt dan ook erg belegen over want het gaat uit van een vermeende rationaliteit in het handelen van de politieke actoren met de besluitvorming in een "black box". Dat veel macht inmiddels niet meer bij de regering – bij Dewachter het epicentrum van de macht – ligt, maar elders, ook internationaal, is in de analyse uiteraard afwezig. Ook theoretisch behoort dit boek tot het stenen tijdperk van de politicologie, want inmiddels is de politieke wetenschap in het tijdperk van de globalisering al geruime tijd geleden overgestapt op een andere (multi-level-) benadering van het besluitvormingsproces door het veld van de politieke actoren met behulp van het concept "governance" ruimer te maken dan dat met de politieke partijen, pressiegroepen, regeringen, parlementen en politieke makelaars. Veel te veel wordt hier bij Dewachter nog impliciet uitgegaan van het Weberiaanse staatsmodel en de vertegenwoordigende parlementaire democratie als pilaren waar de analyse zich rond moet voltrekken. Tendensen tot diepgaande structuurveranderingen worden daardoor niet aan het licht gebracht. Van de neoliberale revolutie die ook het staatsapparaat aanvreet (zie Copernicus), heeft Dewachter derhalve niet gehoord. Kortom, dit is politicologie van de Leuvense stoff.

André Mommen

Herman Deleecq, *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*, Leuven: Acco, 2001, 482 blz. 1295 BEF.

Wilfried Dewachter, *De mythe van de parlementaire democratie. Een Belgische analyse*, Leuven: Acco, 2001, 475 blz., EUR 37,10.

Noot

1. Daarvoor moet men terecht bij zijn liber amicorum dat hij van zijn collega's aangeboden kreeg: Jos Berghman en Bea Cantillon (red.) *Essays in honour of Herman Deleecq. The European Face of Social Security*, Aldershot: Avebury.